

לקראת יום השנה הראשון (י' אייר תשע"ט) של מורנו ורבנו, ראש ישיבת הכותל, הרב חיים ישעיהו הדרי זצ"ל.

הקמת המדינה - הכרזת העצמאות במבט אמוני

ביום שבת קודש פרי 'אחרי מות - קדושים' נתכנסנו בבית הרב בשעת "רעוא דרעוין", כעשרה מתלמידי הותיקים על נשותיהם, מתושבי הרובע היהודי = להקשיב ולשמע את רשמיו של מורנו ורבינו, לטעום קמעא מחוויותיו שבאותו יום מופלא - יום ה' באייר תש"ח - עת נתוועדו אנשי ההנהגה דאז, חברי "מועצת העם" ודוד בן גוריון בראשם, להכריז על הקמת המדינה, היא מדינת ישראל - כעת חיה לפני 70 שנה...

אף בשנה הנוכחית, שנת תשע"ח, ה' באייר חל ביום שישי, כבאותה שנה הרת גורל. ו' אייר, היום שלמחרת ההכרזה, חל בשבת. כהיום הזה, מתלקטים אנו סביב מו"ר בחינת "שבת אחים גם יחד". הרב מאמץ את זכרוננו ופותח במסתו...

בשולי הדברים אציין שהרב הדרי של אותם ימים, נער צעיר כבן | 14 תלמיד ישיבת "היישוב החדש" (רח' טרומפלדור. תל-אביב), מגלה סקרנות עצומה במתרחש סביבו, בקי גדול בהשתלשלות המאורעות, היודע להעמיד דברים לפרטותיהם ולדקדוקיהם. משכיל הוא לנתח מצבים מדיניים, בינלאומיים (גלובאליים), ומעל הכל אף להשקיף על הנושא לגלגוליו, מן ההיבט האמוני. השקפה שנתגבשה אצל הרב מן הסתם ברבות השנים.

רעיון "ההקמה" שהורתו בהצהרת בלפור (1917 למנינם) והבשלתו עם אישורה של "תוכנית החלוקה" של ארץ ישראל ע"י האו"ם, אור לי"ז כסלו תש"ח (29 לנובמבר 1947), מתעכב וממתין לעיתוי מתאים. ההכרעה נופלת על ה-14 למאי 1948 (למנינם) - מועד סיומו של המנדט הבריטי באזורנו. היתה זו למעשה החלטה חד צדדית של ממשלת בריטניה לעזוב את "פלשתינה" (א"י), כאופן שנקראה אז. יש להניח שההתנכלויות הבלתי פוסקות של לוחמי המחותרות כנגד חיילי ממשלת המנדט, זרזו את קבלת ההחלטה מצידם.

המחשבה היתה איפוא לנצל את שעת הכושר המזדמנת ולהכריז על עצמאותנו. אלא שע"פ ההצהרה הבריטית, המנדט אמור היה לפקוע בליל שבת בחצות - שעה 00:24. הנציב העליון האחרון, גנרל א. קניגהם, עלה על הספינה בצהרי יום שישי, ושהה בה בלב ים על גבול המים הטריטוריאליים של פלשתינה - א"י. ובהגיע השעה היעודה, במדויק, חצה הנציב את קו התחום אל עבר מדינת האם הבריטית.

היאך ניתן לקיים אירוע רב משמעות זה של "הכרזת העצמאות" בשבת? ... נערכה פנייה מצד חברי ההנהגה אל הנהלת המנדט, בכדי לנסות ולדחות את מועד הסיום ביום אחד, בכדי לאפשר את קיום ההכרזה למחרת השבת. אלא שהבקשה נענתה בשלילה...

וכך הוכרע שטכס ה"הכרזה" יתקיים ביום שישי בשעה 00:40 אחה"צ. ההודעה בדבר הכינוס הייחודי הממשמש ובא נמסרה באופן עמום, מבלי להתייחס למקום האירוע ולשעה. כמה וכמה מקומות ברחבי העיר הוקפו בחבלים, בכללם תיאטרון "הבימה"... הסתרת המידע נעשתה במכוון בכדי להבטיח את קיום המעמד, בל יופרע מצד גורמים עוינים. סופו של דבר מתקיים הטכס

במוזיאון תל אביב הישן, רח' רוטשילד 16, ששכן בבית מאיר דיזנגוף [ראש העיר הראשון של ת"א, שביתו הוקדש לצורכי ציבור].

משפחת גוטשטלט, זה היה שמה הקודם של משפחת הדרי. אביו של הרב, ראה לנכון להמיר את שם משפחתו, סמוך ונראה למועד אישורה של "תכנית החלוקה" ע"י האו"ם. בביתם שברח' העלייה, השוכן לא הרחק ממקום האירוע, האזינו בני הבית בדריכות למקלט הרדיו (מצרך נדיר באותם ימים), לשידור הראשון של "קול ישראל" (קודם לכן פעלה תחנת שידור מחתרית), להודעתו הדרמטית של דוד בן גוריון בדבר הקמת המדינה. בעקבותיה, נוטל ישעיהו הנער הצעיר את אופני אביו ודוהר אל עבר המוזיאון. המון רב צובא על הבנין מבחוץ והנער שבקש לחוש את גודל המעמד, חבר אל ציבור המתקהלים.

כיצד נתקבלה ההחלטה הגורלית שקדמה ל"הכרזה"? - ממשוך הרב את "דרשתו". ישיבותיה המוקדמות של מנהלת העם נתקיימו בבית קק"ל בת"א. הדעות נטו לכאן ולכאן, וההכרעה נתקבלה בסופו של דבר על חודו של קול - חמשה [אפשר ששה] מול ארבעה (4:5).

יש להבין, נדרשה כאן אחריות בל תשווער להכריע בנושא שאין קשה הימנו - גורלו של היישוב היהודי בארץ ישראל, המונה כ-600,000 איש. ההערכה היתה שעם הכרזת העצמאות יפלו כוחות אויב סדירים של מדינות ערב השכנות אל תוככי הארץ, כפי שאכן ארע בפועל. מה יכולתו כלל של היישוב הקטן, מחוסר אמצעי הגנה יעילים, לעמוד בפרץ. יכולת ההשרדות של ה"מדינה" העומדת להיוולד, מוטל איפוא על כפות המאזניים לשבט או לחסד.... - היאך אם כן רשאים אנו לסכן את היישוב כולו? מאידך גיסא: "אם לא עכשיו - אימתו?"

מזכיר המדינה האמריקאי גנרל גורג'י מרשל, אשר שמש כרמטכ"ל צבא ארה"ב במלחמת העולם השנייה, הסתייג נחרצות מן המהלך, בשל החשש לטבח נוראי העלול להעשות בישוב היהודי, נוכח חולשתו הצבאית.

בן גוריון נועץ בין השאר, בקצין צעיר ומוכשר בשם יגאל ידין [קצין אג"ם (אגף מודיעין) במטה הכללי של ההגנה. לימים יתמנה לרמטכ"ל צבא הגנה לישראל] באשר לסיכויי ההצלחה של המהלך. ותשובתו היתה: 50%... [בשיחה סגורה אף הביע הערכה נמוכה מזו....]

אשר למשתתפים בהכרעה כבדת משקל זו, מספר הרב על משה שרתוק (שרת) שדוד בן גוריון "כולא" אותו באחד מחדרי בית קק"ל, ומתרה בו לבל יעז להציג את חוות הדעת ה"אמריקאית" של גנרל מרשל, בכדי שלא לרפות את ידי התומכים בהחלטה ו"לקלקל" בכך את ה"רוב" הדרוש לקבלתה. מבין נציגי המפד"ל היו הדעות חלוקות. משה שפירא מנהיג הסיעה, יליד גרודנה, רואה לנכון מפאת כובד האחריות של הנושא, להצטרף למתנגדים. הרב יהודה ליב פישמן (מימון) לעומתו, נמנה דווקא על התומכים. אף הובא מירושלים במטוס מיוחד בכדי להשתתף בהצבעה [מסלול ההמראה הירושלמי, ממוקם בקצה רחוב "כנפי נשרים" הקרוי על שמו]. כאמור נערכה הצבעה וההחלטה מתקבלת על חודו של קול. כך נתגלגל משמים...

אשר לניסוחה של "מגילת העצמאות", נתעורר ויכוח עז לגבי המשפט החותם, לענין אזכורו של שם שמים. נציגה של מפ"ם במנהלת העם דרש להשמיט את הענין, אולם הרב מימון שנמנה אף הוא על מנסחיה, עמד על השימוש בביטוי: "צור ישראל וגואלו". סופו של דבר נתקבל נוסח של פשרה: "מתוך בטחון בצור ישראל, אנו חותמים" וכו'. יפרש אותו כל אחד היאך שיפרש...

כתיקון לאזכור המעורפל משהו, צירף הרב מימון לצד חתימתו על המגילה את המילה: "בעז"ה", וכן עשו החברים משה שפירא וזרח ורהפטיג [שלא נכח במקום בשעת מעשה וצרף חתימתו רק בהמשך]. בסיום הטכס המרגש קם הרב פישמן מימון וברך "שהחיינו" בשם ומלכות.

לבד מעצם ההחלטה הרת הגורל עבור הישוב השוכן בציון, נתפעל מו"ר מן **ההעזה** לבצע את טכס ה"הכרזה" 8 שעות קודם לפקיעתו של המנדט. שהרי ע"פ חוק, היות שה"מנדט" עודנו בתוקפו, ממילא נקיטת צעד חד צדדי מרחיק לכת שכזה בפרט, כמוהו כ"המרדה" שעונשה: מאסר מידי! ואע"פ כן... אלא שהדבר שעמד מאחורי הענין: "**כבודה של השבת**"! אשר אילץ את ההנהגה דאז, לפעול כאופן שפעלו, ומן השמים סייעו שמאורע רב משמעות זה, יעבור עכ"פ בשלום ובלא הפרעה מצד המנגנון המשפטי הבינלאומי.

לתפיסתו של הרב הדרי, היה למעשה זה **היבט [אמוני]** נוסף. לו יצויר שההכרזה היתה נעשית לאחר פקיעתו הרשמית של המנדט - כיצד היה מתפרש הדבר? -

נוצר חלל, "תפסנו" אותו ומלאנו אותו... עובדתית הדברים נתגלגלו אחרת, הכרזנו על "מדינה" מתחת לאפה של ממשלת בריטניה, בעודה אוחת במנדט המקומי...

משל למה הדבר דומה? למלך נפוליאון שרצה להפוך ל"קיסר". מהו החילוק? את הקיסר מכתיר האפיפיור. הלך נפוליאון וכינס את כל גדולי העולם לרגל המעמד. ומשהגיע הרגע והאפיפיור אמר היה להניח את הכתר על ראשו של המלך, אחז נפוליאון בכתר, וחבשו בעצמו על ראשו. ויש לתמוה מה רצה להביע במעשהו זה? לו יצויר שהיה מאפשר לאפיפיור לעשות זאת, היה משתמע שהאחרון גדול ממנו, בכך שהינו ממליך מלכים. בזה שראה לחבוש הכתר בעצמו, בקש להפריך הנחה זו. נפוליאון הבין בענייני "כבוד"....

במעמד הכרזת העצמאות נקבע שמנהלת העם תהווה ממשלה זמנית של המדינה היהודית, אשר תקרא מכאן ואילך: "ישראל". במסגרת זו חולקו תפקידים ומשה שפירא מונה לשר העלייה. באותו ליל שבת שהתה אניית מעפילים (בלתי ליגאלית) בלב ים, מחוץ למים הטריטוריאליים של פלשתינה - א"י, בהמתנה לפקיעת המנדט הבריטי, ולשם קבלת אישור להתקדם אל עבר חופי הארץ. כבעל תפקיד ממשלתי הנושא באחריות לתחום משרדו מחד גיסא, וכשומר תורה ומצוות מאידך גיסא, ראה לנכון השר משה שפירא לפנות לרב אונטרמן בכדי להתייעץ עמו היאך לנהוג במקרה זה - האם להתיר את התקדמות הספינה כבר בליל שבת, או שמא יהא עליה להמתין עד למוצאי שבת? הוראת הרב היתה חד משמעית שלא להמתין ולו לרגע, ולהביאם לחוף מבטחים משום "פקוח נפש" - "סכנת חיים" חזוייה של ממש. המעפילים הורדו ע"פ הנחייה זו בנמל תל אביב. בשעה 6:00 בבוקר שלמחרת, בבוקרו של יום השבת - הופצץ נמל תל אביב ע"י מטוסים מצריים. אלמלא הפעולה המזורזת, קרוב לודאי שהאניה היתה מופצצת בלב ים...

פרט חשוב ומשמעותי נוסף: הארי טרומן, נשיא ארצות הברית, למרות גישתו המתנגדת של משרד החוץ האמריקאי, מכריז כדקה לאחר חצות, על הכרתו במדינה הצעירה, שזה עתה קמה וגם נצבה.

שמה המתחדש של המדינה - "ישראל". המוסדות הלאומיים נערכו מבעוד מועד לקראת המאורע הממשמש ובא ואף הכינו לכבודו מערכת בולים של היום הראשון. אלא שבשעת ההכנה שנעשתה כמה חודשים קודם לכן, לא ידוע היה עדיין שמה, לפיכך הדפיסו עליה: "דואר עברי" [הכיתוב שע"ג

הבולים הקודמים היה: "פלשתינה" (באנגלית)). הרב הדרי, כנער צעיר ונמרץ, לא החמיץ הזדמנות נדירה שכזו, לגשת לדואר המרכזי ולרכוש את "מעטפת היום הראשון" שהינה כיום בעלת ערך ממוני רב.

כחוליה משלימה, "אלוקית", לתזמונה המוצלח של הכרזת המדינה - כיבושה של יפו שהחל בערב פסח במסגרת מבצע "חמץ", אשר כלל כמו כן כפרים ערביים שמסביב לעיר (סלמה, אזור, חיריה וכיו"ב). נסיון ההשתלטות של כוחותינו נתקל בהתנגדות ערבית עזה. העיר יפו, בהתאם לתוכנית החלוקה, אמורה היתה להכלל בין תחומי המדינה הערבית. הבריטים נחלצים לעזרתה. המאבק על יפו מתגבר, עד לכיתורה ב-29 לאפריל (למניינם), או אז החלה מנוסה רבתי של תושבים [יצוין שהעיר מנתה בה בעת כ-70,000 איש]. בחסדי שמים, יפו נכנעת **ערב הכרזת העצמאות** (13 למאי). קדם לכך כמו כן פינוייה של העיר ע"י הבריטים. תל אביב אינה חשופה עוד לסכנה של הפגזות והתקפות מצד השכנה מזרוע [בהזדמנות אחרת סיפר הרב, כיצד בפסח אותה שנה נאלצה המשפחה לעקור מביתה, מחמת ההפגזות על השכונות הדרומיות של תל אביב, כשחבילת מצות בידם, לעבור ולהשתכן זמנית בבני ברק, עד יעבור זעם].

אין להשוות את אופן התנהגותו של הציבור ודרכי תגובתו למשמע אישורה של תוכנית החלוקה ע"י האו"ם, במוצאי שבת אור ליי"ח כסליו תש"ח (29 לנובמבר 1947 למניינם), כהרי התחושה שלווה אותו בליל שבת שלאחר הכרזת המדינה, כחצי שנה מאוחר יותר. אם על השמועה הראשונה לא ניתן היה לעצור את **פרץ השמחה**, את הריקודים ברחובות, אזי נוכח השמועה השניה, אך **שקט מתוח** נשתרר בכל פינה ופינה. שקט שהיה בו כדי להביע **מוכנות נפשית למלחמה**, העשויה לפרוץ בכל רגע ורגע.

בה בעת, התנהל למעשה בירושלים, קרב עקש על מנזר סן סימון בקטמון. לדברי הרב, משיקשו להודיע לרפול מפקד הכוח הלוחם על הקמת המדינה, בהיותו שקוע בניהול המלחמה הקשה, הפטיר: "נא לא לבלבל לי את המוח"...

תגובה אדישה דומה מצינו אצל אנשי גוש עציון. בדי' אייר - "מלכה" נפלה - כפר עציון נכבש ע"י האויב, ועמו שאר יישובי הגוש - משואות יצחק, עין צורים ורבדים. אנשי תל אביב לא היו מודעים כלל למתרחש בהרי יהודה....

בה' אייר, שעה שהוכרז במוזיאון שברחוב רוטשילד בתל אביב על הקמת המדינה, נופלת שארית הפליטה של מתיישיבי הגוש ומגיניו הלוחמים, בשבי הלגיון הירדני. הם הועברו בו ביום אל בית הממשל בחברון ונכלאו בין כתליו, עד להעברתם המאוחרת יותר [כעבור כ-3 שבועות] אל מחנה השבויים באום גימאל שבעבר הירדן [ביניהם: אבי מורי ר' דב לנדאו הי"ו שהגיע לקבוצת משואות יצחק במסגרת "הכשרה", כבוגר ביה"ס החקלאי מקווה ישראל, ונמנה כמו כן על מגיני המקום. דמות נוספת: אהרן (אנדי) מאיר ז"ל, אביו של הרב אליאב מאיר (חברי לשיעור - מחזור ד' בישיבה), שנמנה על חברי הגרעין, מקימי הקבוצה. זה כזה, ללא קשר מוקדם ביניהם, היו ניצולי שואה, האחד מפולין וחבירו מהונגריה]. השמועה על אודות "הכרזת העצמאות" של "מדינת תל אביב" שעברה מפה לאוזן אינה מדברת אליהם, בהיותם עסוקים בשקם ובתעניתם....

[הערה נחוצה להשלמת התמונה: במחנה השבויים שבעבר הירדן, נגשים לוחמי הגוש עם מגיני הרובע היהודי של העיר העתיקה (הנופלת לידי האויב ביום י"ט אייר תש"ח), הנלקחים אף הם בשבי הלגיון].

תוספת אישית

בבוקרו של יום השבת, פר' אחרי מות-קדושים, ו' אייר תשע"ח שמתו פעמי לביה"י "החורבה", בכדי להקשיב לשיעור קצר בפרשת שבוע, המתקיים בו לאחר תפילת מוסף. אלא שבשער הכניסה לחצר ביהכ"י הפונה לרח' יהודים, פוגש אני את הרב הדרי עטור טלית, נשען על משענתו ונתמך ע"י מלווה, כשצהלתו על פניו. ברכנו זה את זה ל"שבת שלום", ובהבזק של רגע, ראיתי לנכון לנצל את העיתוי המיוחד ולשואלו: "מה זכור לרב מן היום הזה. מלפני 70 שנה, כעת חיה?" הרב ציין שאכן אף בתקופה ההיא חל יום ה' באייר בערב שבת, בהתאמה גמורה לשנה הנוכחית. כבמטה קסם מתהפכת לה התוכנית הראשונית. תחתיה, מוצא אני את עצמי מלווה את הרב לכיוון ביתו ומאזין בקשב רב למוצא פיו. פה מפיך מרגליות.

כאן מפליג הרב לשנת 1917 (למניינם), שנה שא"י נכבשת ע"י הבריטים, כאשר הלורד בלפור שר החוץ בממשלת בריטניה, במכתבו לברון רוטשילד, מפרסם את הצהרתו בדבר הקמת בית יהודי לעם ישראל, בארץ ישראל. הרעיון שעמד מאחוריה לדברי הרב, היה למשוך יהודים מרחבי אירופה ומאנגליה לארץ ישראל, באופן ששליחי ממשלת הוד מלכותה יפקחו על ענייניה, בכללם ריבוי צרכיו של היישוב היהודי המתחדש, המתפתח בא"י. התוקף החוקי של המנדט הבריטי על גבולותיו נקבע בוועידת סן רמו בשנת 1920 (למניינם).

לנציב העליון הראשון נתמנה הרברט סמואל, אציל יהודי ספרדי. מינוי מחושב, התואם את המגמה הנזכרת.

שנים ספורות אח"כ, הולך בעל ה"אמרי אמת" ר' אברהם מרדכי, הרב'ה מגור, ורוכש אדמות בין רמת אביב להרצליה.

לו היו לי 500 יהודים מלודז' שהיו עולים לארץ היינו עושים "מהפכה" - כך [לערך] נתבטא בשעתו הרב'ה מגור. לא אסתייעא מילתא. הדבר לא יצא אל הפועל. יהודי אינו ממהר לזוז (לעקור) ממקומו. אלמלא כן אפשר שהשואה על היקפה העצום, היתה מתקטנת במשהו. הקב"ה רצה אחרת....

או אז צץ הרעיון לקיים מפגש של חבורת בוגרי הישיבה מתושבי הרובע בבית הרב, בשעות אחר הצהריים המאוחרות של אותה שבת, בכדי לעסוק ב"ענייני דיומא". על תוכנו הארכנו לספר ברישא של דברינו.

אלמלא שדחקה השעה (לקיים סעודה שלישית קודם שקיעה), מן הסתם ממשיכים היינו לשבת מרותקים, מאזינים בשקיקה לדבריו המאלפים של מו"ר. מכל מקום על רקע מילות התודה לרב נ"י ולרבנית שתחי' והפרידה (ה"זמנית" כפי ששערנו), שוחחנו על כך שראוי ונכון לחזור ולקיים מפגש מעין זה כעת חיה, לשנה הבאה, בכדי להמשיך ולשאוב מן המבוע. הרב אף נענע לנו בראשו, בחיוך מסותר, כאומר: "לוואי ונזכה"...

ארבעה ימים לאחר מכן "נשבר הכד על המבוע". מו"ר נתבקש לישיבה של מעלה. הרעיון נגוז. "חבל על דאבדין ולא משתכחין" - "הצור תמים פועלו...". בדיעבד נסתבר שהיתה זו שיחתו הנאמרת "ברביס", האחרונה של הרב....

ערך ועיבד: בנימין לנדאו